

TEMAT

Milena Ostojić

Uvod u temat Politike prostora i "druge urbane stvari"

Prolaz unutar trgovačko-stambeno-poslovnog kompleksa »Cvjetni (prolaz)« bit će javni prostor 'koji će se noću zatvarati zbog klošara i *drugih urbanih stvari*', izjavio je Boris Podrecca, autor idejnog rješenja rečenog projekta na (ipak samo imenom) javnoj prezentaciji u siječnju 2007. Projekt je (zajedno s golemom javnom garažom -u privatnom vlasništvu-, čija bi se rampa trebala nalaziti na javnoj površini, štoviše, u sadašnjoj pješačkoj zoni, Varšavskoj ulici) proglašen predmetom javnog interesa, što šira javnost (u trenutku pisanja ovog teksta) ne prestaje osporavati.

Ovakvo tendenciozno novogovorno redefiniranje 'javnog' tek je jedan aspekt višestrukog udara na javno u globalnom procesu neoliberalnog pohoda na gradove. Na udaru posvemašnje privatizacije, podvrgnut sve većoj kontroli i nadzoru, te sve strožim zakonima koji mu propisuju ograničenja upotrebe, javni prostor postaje i simptom i simbol neoliberalnih urbanih procesa i strategija otpora istima, dakle poprište službenih i alternativnih politika prostora *par excellence*. Politike prostora koje zastupaju tekstovi koje donosimo u ovom tematu redom iznalaze strategije otpora *lošoj neminovnosti* tobože jednosmjerne i jednoznačne urbanizacije i modernizacije, kojima stremimo i strukturalno se prilagođavamo te zamišljaju alternativne urbane prostore temeljene na

drukčijim društvenim odnosima, na vrijednostima jednakosti i solidarnosti te pravima koja podržavaju te vrijednosti.

Temat otvara članak Davida Harveyja »Pravo na grad« u kojem problematizira prvenstvo koncepta pravičnosti zasnovanog na pravu na privatno vlasništvo kao fundamentalnom pravu te umjesto toga predlaže pravo na grad, »pravo da ponovno stvorimo same sebe kroz stvaranje kvalitativno drugačijih vrsta urbane društvenosti«.

Pravo na grad, »kao poziv, kao zahtjev«, široko zacrtano kod Lefebvrea u klasičnom tekstu »Droite à la ville«¹, a implicitno ili eksplicitno prizvano ili zahtijevano u većini prijevoda koje donosimo u ovom broju, zamišljeno je kao kolektivno pravo na prisvajanje grada od svih koji ga nastanjuju, kao platforma solidarnosti raznolikih društvenih borbi koje svoju pozornicu nalaze u gradu, a vođene su načelom jednakosti i sudjelovanja svih zainteresiranih u odlučivanju od kolektivnog značaja. Blisko Harveyjevoj preporuci zamišljanja grada kao klasnog i političkog projekta, pravo na grad podrazumijeva privilegiranje upotrebne vrijednosti življenog javnog prostora ponad razmjenske vrijednosti 'strogo kontroliranih rajeva za potrošnju', prisvajanja (*appropriation*) ponad posjedovanja (*propriété*). Utoliko je i prosvjed protiv stvaranja nadziranih pse-

¹ Henri Lefebvre, »Pravo na grad«; u: Operacija grad: priručnik za život u neoliberalnoj stvarnosti, Zagreb, 2008. (preveo Leonardo Kovačević). Dostupno i na: http://www.operacijagrad.org/?page_id=453

udojavnih prostora, zapravo *pejzaža* »prikladnih pasivnom zurenju privilegiranih« (v. Mitchell), protiv potpuno komodificiranih urbanih distopija iz kojih su *druge urbane stvari* uklonjenje ili, poput camdenskih punkera na primjer, pripitomljene u atrakciju za turiste u potrazi za autentičnošću.

Polazišna točka Don Mitchellova »Ukidanja prostora zakonom« ona je u kojoj se 'zakonima o kvaliteti života', zakonima »koji u uzvišenoj brizi za jednakošću podjednako zabranjuju bogatom i siromašnom da spava pod mostom, prosi na ulici ili ukrade kruh« (Anatole France) suprotstavljaju prava, prava koja nikad nisu oduvijek ili naprosto dana, nego su (dijakronijski) produkt borbe i (sinkronijski) predmet prakse. Kolektivno pravo na grad, po njemu, zasniva strategiju otpora neoliberalizaciji koja u gradovima reproducira globalnu »geografiju nepravde« (N. Smith) i nejednak razvoj nužan za rast (dakle, opstanak) kapitalističkog ekonomskog sustava. Ukidajući socijalna prava i sisteme socijalne skrbi, neoliberalna *revanšistička* (v. Mitchell) socijalna regulativa proizvodi nejednakosti, stvara armiju nezaposlenih paralelno proizvodeći individualna objašnjenja (beskućnik je lijen, devijantan, alkoholičar, čini krive izbore) vlastitih strukturnih zadanosti (nužnosti siromaštva i rezervne armije nezaposlenih). Stoga su sve stroži zakoni usmjereni samo na istrebljenje beskućnika, a nikako beskućništva. Kako Mitchell pokazuje, kriminaliziranjem osnovnih životnih funkcija razvlaštenih, »zakoni o kvaliteti života« *ukidajući prostor* oduzimaju im pravo na život. Tako i nije pretjerano kad ih J. Waldron takve zakone naziva genocidnima, naročito ako znamo da u SAD-u deseci ljudi godišnje umiru zdrobljeni drobilicama za smeće zbog »krivog izbora« mjesta za spavanje. Konačno, »u mjeri

u kojoj uskraćujemo beskućnicima pravo da spavaju na pločnicima, podupiremo 'pravo' ukućenih da ne moraju vidjeti rezultate društvenog ustroja za čije su stvaranje (barem dijelom) odgovorni« (Mitchell).

U članku »Neoliberalizam i grad«, D. Harvey piše kako je neoliberalizacija New Yorka (ekonomsko restrukturiranje potpomognuto sredstvima prinude američke vojne moći, postupno ukidanje socijalnih prava i reorganizacija javnih službi, te glamurizacija Manhattanu u cilju privlačenja kapitala) odredila tijek i uspostavila principe transformacije gradova u procesu neoliberalizacije uopće. Istraživanje o društvenoj separaciji Érica Maurina, »*Le ghetto français*«, prijevod čijeg prvog poglavlja donosimo u okviru temata, bavi se drugim aspektom neoliberalnog uništavanja gradova: gentrifikacijom i socijalnom segregacijom te problemima službenih strategija integracije. »Getoizacija viših društvenih slojeva« prevedena u američku društvenu zbilju radikalna je koncept zatvorenih zajednica – privatnih gradova za starije, i predmet članka Marca D'Erama, »Koliko je u raju terena za golf?«. Fenomen cvjetanja privatnih, dobno, rasno i socioekonomski homogenih te isključivih gradova za starije, po d'Eramu, paralelan je fenomenu privatizacije javnog trga i desocijalizacijom ulice kao mjesta susreta. Geografija nepravde i ovdje je neumoljiva: *privatopia* Sun City teško je prevodiva, ali i praktički nezamisliva bez svog naličja, istoimenog haćanskog geta Cité Soleila.

U tekstu »Energija i pravednost« Ivana Illicha količine potrošene energije i društveni odnosi susreću se u energetske politikama. Illich piše kako *radikalni monopol* transportne industrije diktira konfiguraciju društvenog prostora stvarajući novu vrstu

čovjeka koja se uklapa u geografiju nejednakosti (pristupa energetske izvora): kroničnog putnika porobljenog čudovišnim transportom koji je sam stvorio. Društvena rekonstrukcija prostora po mjeri čovjeka (a ne automobila) može nastupiti prekidanjem paralizirajućeg rituala brzine, a takva odluka može biti jedino politička: poziv je to na sudjelovanje u političkom procesu odlučivanja o prostorima koji nas stvaraju dok mi zaboravljamo da smo ih stvorili i da smo odgovorni za njihovo (daljnje) stvaranje. Na Illichev se tekst odlično naslanja studentski rad o javnim biciklima, u kojem Vladimira Halgota analizira konkretnu prometnu sliku grada Zagreba te istražuje alternativu sumanutoj gradskoj strategiji stvaranja grada po mjeri automobila (izgradnjom javnih garaža u samom centru grada, podzemnih pješačkih prolaza, kroničnim nedostatkom i komičnim rasporedom tih »ad hoc-nih, bijednih komadića nepovezanih trivijalnosti koje se obično naziva ,mrežom zagrebačkih biciklističkih staza'«, kako se jednom izrazio pjesnik i biciklist). Drugi studentski rad koji objavljujemo u okviru temata, »Graffiti writing kao oblik subkulturne prakse« Katerine Dude, bavi se urbanom praksom obilježavanja

gradskih ulica. Pravo na grad kao na djelo podrazumijeva i ovakvo prisvajanje, simboličko, pa i urbanogerilsko objelodanjanje konfliktnosti i kompleksnosti tog »mozaika svjetova« obilježavanjem gradskih zidova graffittima, raznim *reclaim the street* ili *kritična masa* akcijama ili proizvodnjom prostora maketom Markove crkve na recentnim prosvjedima za socijalna prava u Hrvatskoj (u stilu nadrealista i narodnog heroja Koče Popovića – »gdje ja stanem, tu je slobodan teritorij«; »Gdje mi prosvjeduje, tu je Markov trg«).

»Istinska revolucija sastoji se u tome da kritika ljudske geografije pomoću pojedinaca i zajednica proizvede prostore i događaje primjerene prisvajanju ne više samo njihovog rada, već i njihove cjelokupne povijesti«, napisao je Debord. Situacionističko prisvajanje, čvrsto utemeljeno u prostorima svakodnevnice (veze Lefebvrea i situacionista brojne su i fatalne), opunomoćuje nas da po vlastitim *psihogeografskim* mapama, ali ne bez širih političkih implikacija, osvajamo teritorije slobode. U okviru temata donosimo kratke, ali inspirativne »Projekte racionalnih uljepšavanja grada Pariza«.